

Preliminarno saopštenje

821.163.4.09-1 Kolović I.

Aleksandar RADOMAN (Podgorica)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

aleksandar.radoman@fcjk.me

Adnan ČIRGIĆ (Podgorica)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

adnan.cirgic@fcjk.me

IZVJEŠTAJ O PROUČAVANJU PJESMARICE IVANA KOLOVIĆA IZ ARHIVA HAZU U ZAGREBU

U ovome prilogu dat je osvrt na rukopisnu pjesmaricu Ivana Kolovića s početka XIX stoljeća. Rukopis se nalazi u Arhivu HAZU u Zagrebu i sadrži 45 pjesama, što usmenih što prijepisa dubrovačkih i dalmatinskih pjesnika. U dodatku ovoga priloga data je transkripcija nekoliko pjesama.

Ključne riječi: *Ivan Kolović, Perast, usmena književnost, lirске usmene pjesme, deseteračke pjesme*

Rukopisni zbornik Ivana Kolovića spominjan je sporadično u literaturi, no informacije o njemu bile su površne, a nerijetko i netačne. Tragajući za bo keljskim usmenoknjiževnim zbirkama u Arhivu HAZU u Zagrebu pošlo nam je za rukom da pronađemo i identifikujemo Kolovićevu zbirku. Zahvaljujući Upravi HAZU te osobito direktoru arhiva, dr sc. Marinku Vukoviću, kao i osoblju arhiva, februara 2018. godine omogućeno nam je nesmetano proučavanje ovoga vrijednog rukopisa.

Prvi trag postojanja pjesmarice potekle u porodici Kolović zabilježio je Srećko Vulović u pismu Valtazaru Bogišiću 25. maja 1869. godine. Informišući Bogišića o rukopisima zbirci usmenih pjesama koje je našao u Perastu, Vulović pominje i dotad nepoznati rukopis: „...dosad nagjoh jedan rukopis jednoć svojina kuće Kolovića-a, a danas jednoga moga prijatelja (cijenim da je ista ruka napisala ovoga i onoga Mazarovića ali ovi je mnogo siromašniji nema u svemu 69 lista a najmanje su narodne pjesme.“¹ U napomeni uz ovaj podatak Miroslav

¹ Miroslav Pantić, „Prepiska Srećka Vulovića i Valtazara Bogišića“, *Zbornik istorije književnosti*, Odeljenje literature i jezika SANU, knjiga 2, Beograd, 1961, str. 210–211.

Pantić, priređivač korespondencije Vulovića i Bogišića, veli: „Taj rukopis nikada nije dospao u Bogišićeve ruke, a i sada je neizvesno gde se nalazi.“²

„Kolovića rukopis“ Vulović će u prepisci pomenuti još nekoliko puta, da bi u pismu od 1. maja 1891. godine precizirao đe se rukopis nalazi i dao njegovu ocjenu: „Rukopis Kolovića danas je svojina Jug. Akademije. On nema nikakve važnosti, jer nema ma cigle pjesme koja se nebi nalazila u zbirci Mazarovića.“³ Sličnu ocjenu vrijednosti, ali uz preciziranje mogućega vremena postanka, Vulović je gotovo dvije decenije ranije saopštio u prilogu „Popis narodnih bokeških spisatelja i njihovih djela“: „Kolovića zbirka, pisana na svršetku prošloga vijeka. Ova nije zbirka velike dragocjenosti jer nešto iz Balovića a nešto iz Mažarovića zbirke mislim da je prepisana.“⁴ Čini se da je Vulović na još jednome mjestu pomenuo ovu zbirku, ne navodeći joj ime. Naime, u neobjavljenom i nedatiranom rukopisu „Njeke stare zbirke narodnih pjesama“, koji smo pronašli u Vulovićevoj zaostavštini u Nadžupskome arhivu u Perastu,⁵ Vulović daje opis nekoliko zbirki koje je prikupio o Perastu, a među njima pominje i jednu koja „ima 14 pjesama epičkih a ostalo su ženske i koja iz erotičku iz dubrovačkih pjesnika. Ima st. 138 u običnoj veličini. Ova cijeni je da je prepisana na svrsi 18⁰ vjeka.“ Po obimu, datiranju i sadržaju reklo bi se da i na tome mjestu Vulović u vidu ima „Kolovića rukopis“.

Vulovićev podatak o „rukopisu Kolovića“, bez šire elaboracije, preuzelo je nekoliko autora koji su više ili manje uzgredno pisali o peraškim usmenoknjiževnim zbirkama.⁶ Da je Ivan Kolović ličnost zaslužna za nastanak te zbirke, prvi je utvrdio Miroslav Pantić. U knjizi *Književnost na tlu Crne Gore i Boke Kotorske* Pantić opisuje neke peraške usmenoknjiževne zbirke, pa pominje i zagonetni Kolovićev rukopis: oko kojeg „se starao Peraštanin Ivan Kolović, počev od kraja XVIII veka, pa sve do 1805. kako izgleda.“⁷ Uz taj za nauku novi podatak Pantić daje i napomenu: „I tu zbirku pominje S. Vulović

² Isto.

³ Isto, str. 228.

⁴ Srećko Vulović, „Popis narodnih bokeških spisatelja i njihovih dijela“, *Program C. K. Realnog i velikog gimnazija u Kotoru*, za šk. god. 1872–73, Zadar, 1873, str. 29.

⁵ Taj je članak, kako izgleda, Vulović poslao Lovru Kukuljici, uredniku almanaha *Dubrovnik*, no do njegova štampanja nikad nije došlo, o čemu je Vulović izvijestio Bogišića u pismu 9. juna 1872. godine (v. Miroslav Pantić, „Prepiska Srećka Vulovića i Valtazara Bogišića“, *Zbornik istorije književnosti*, Odeljenje literature i jezika SANU, knjiga 2, Beograd, 1961, str. 213). Jedan prijepis toga članka nalazi se i među Vulovićevim spisima u Muzeju i zbirci Baltazara Bogišića.

⁶ Up. Miloš Milošević, „Najstariji sačuvani melografski zapis narodne pjesme u Boki Kotorskoj i pitanje pjevanja bugarštica u Perastu XVII stoljeća“, u: *Muzičke teme i portreti*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Titograd, 1983, str. 53; isto i: Pavao Butorac, *Kulturna povijest grada Perasta*, „Gospa od Škrpjela“, Perast, 1999, str. 363. i 366.

⁷ Miroslav Pantić, *Književnost na tlu Crne Gore i Boke Kotorske od XVI do XVIII veka*, Srpska književna zadruka, Beograd, 1990, str. 242–243.

u nav. *Popisu*, uz ocenu podosta preteranu ('ova nije zbirka velike dragocjenosti, jer nešto od Balovića, a nešto iz Mažarovića mislim da je prepisana'). Pošto nam je pošlo za rukom da je nađemo i identifikujemo, možemo reći da u njoj ima i nešto lepih pesama koje se ne nalaze u zbirkama Julija Balovića i Nikole Mazarovića.⁸ Kako u poznijim radovima, bar koliko nam je poznato, Pantić nije detaljnije pisao o ovome svom otkriću, naučna je javnost ostala uskraćena za objašnjenje kako je Ivan Kolović⁹ identifikovan kao sastavljač zbirke, kako je datirana, đe se zbirka nalazi i, u konačnom, koje su to pjesme koje donosi.

Istražujući u Arhivu HAZU februara 2018. godine, tragom napomene Srećka Vulovića, pronašli smo i taj rukopis. U inventarnoj knjizi Arhiva rukopis je zaveden pod brojem IV a 28 i naslovljen „Pjesni razne (s. XVIII)“. Dimenzije rukopisa su 14,5 x 19,5 cm. Pored nekih sitnijih ispisa na potkorici zbirke, zabilježeno je rukom Srećka Vulovića „Zbirka Kolovića na svršetku prošlog vjeka“. Ko je sastavljač zbirke i kad je sačinjena, odnosno dovršena, saznajemo iz bilješke na posljednjoj strani đe je rukopisom kojim je pisana cijela zbirka upisano – „Giovanni Collovich“, a odmah ispod i „Perasto 1805“. Da je Pantić bio u pravu i kad je riječ o strukturi zbirke uvjerali smo se nakon pažljivoga pregleda i upoređivanja s pjesmaricom Nikole Mazarovića. Naime, od 45 pjesama koje donosi zbirka Ivana Kolovića, pri čemu je jedna pjesma dva puta zabilježena pa bismo mogli reći da zbirku čine 44 pjesme i jedna varijanta, njih 20 su novina u odnosu na pjesmaricu Nikole Mazarovića, tako da možemo odbaciti nepovoljnu ocjenu Srećka Vulovića o njezinoj vrijednosti koja je vjerojatno i dovela do prestanka naučnoga interesovanja za tu zbirku. Kad je riječ o usmenoknjiževnim tekstovima, ova zbirka sadrži deset deseteračkih epskih pjesama, sve odreda prisutnih i u zborniku Nikole Mazarovića, potom jednu osmeračku epsku pjesmu, takođe zabilježenu i kod Mazarovića te 8 usmenih lirskih pjesama, pri čemu su 3 zabilježene i u rukopisu Nikole Mazarovića, a 5 pjesama koje bismo mogli svrstati u ljubavne lirske pjesme nijesu poznate iz drugih prijepisa. Kolovićeva zbirka objavljena je u cjelosti 2020. godine.¹⁰ U dodatku ovoga priloga objavićemo nekoliko pjesama iz ove zbirke.

⁸ Isto, str. 243.

⁹ Naša nastojanja da u maticama krštenih i umrlih Crkve Svetoga Nikole u Perastu dođemo do podataka o Ivanu Koloviću, nažalost, nijesu dala rezultate. Jedinu trag na koji smo naišli jeste pomen Ivanova drugog sina Luke koji je prema matici umrlih preminuo juna 1834. godine u 49. godini života. V. NAP MAN XXI.

¹⁰ *Pjesmarica Ivana Kolovića*, priredili, predgovor i rječnik manje poznatih riječi sastavili Aleksandar Radoman & Adnan Čirgić, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje, 2020.

*

Pjesna

Vezak vezla Ocinka devojka
U najvišu kulu od Ocinja
Vezak vezla u more gledala
U more je jedro ugledala
Đe ono jedri kraj mora pučinom
To je bila ocinska tartana
I remuća gripa peraškoga
Sama sobom mlada govorila
E da Bog da da mi bratac bude
Ufatio gripa peraškoga
I u gripu Bujović Ivana
Molila bih age od Ocinja
Eda bi mi poklonili Iva
Sindžir bih mu od srebra skovala
Bilezike od suhoga zlata
Morila bih ga i gladom i žeđom
Eda bi se junak poturčio
Da mi ljubi lihe Fatimino
Jošt devojka u misli stajaše
U to doba glas i knjiga dođe
A od Drača carevoga grada
Da je gursar Bujović Ivane
Pofitao ocinjske tartane
A na broju 11 tartana
I s njima mlogo Ocinjana
I pred njima agu Adem-agu
Mlada Adema sina Ameta Kameže
Kad to čula Fatima devojka
Zakukala kako kukavica
Pocviljela kako i lastavica
Ajmeh meni nevoljnoj siroti
Što ću sada brez rođena brata
Ajmeh meni brate Adem-ago
S kime ću se sada zaklinjati
Kako li ću tebe otkupiti
Kako li ćeš u Perastu biti
S kime li ćeš razgovor činiti

Ali s bratom starijem Amet-agom
Ali sa mnom priljutom sirotom
Ali sa mnom jedihnom sestricom
Ali s tvojom dragom vjerenicom
Ona vene a ti treptiš samo
Ti umireš uzdahe njoj šilješ
Ona muči tebe ne spominje
Ti s njom misliš ona ne razmišlja
Ona stoji u potaju sama
Ti si za nju sad rob postanuo
Jer si pošao Draču bijelome
Da joj ogradiš lale i pašmage
Na kavalje mendoše od zlata
Za izbirat kojundžije stare
Koji od koga lješve kovat znade
Neka bi se mlada pofalila
Što joj je ago u pohode dao
Kako kad si đerdan joj poslao
Druga se je Fate pofalila
Bog da znade hoćeš li sadare.

*

Pjesna

Sinoć moma dovedena
Jutros čedo porodila
Svekar joj je govorio
Što je snaho jada snaho
Otkle tebi ludo čedo
Ona mu je govorila
O ti svekre tihi vjetre
Ne čudi se e je jedno
Neg se čudi e nije drugo
Ovo je čedo svega sela
I gornjega i donjega
Devetinja iz Trebinja
I osminja iz Ocinja
I petina iz Cetinja

I 2 đaka iz Žabljaka
I 2 popa iza plotu
A najviše Vukadina

*

Znaš li dušo ka' si moja bila
Na dućanu tursku kafu pila
Kafu pila i suze ronila
Kro' suzami mlada bešeđela
O vi druge ne budite hude
Ne vjerujte u mlade junake
Junaci su vjera i nevjera
Dok te ljubim dok ti vjeru držu
Kad te obljubu tad te zaboravu
I još reku uzeću te dušo
Kako i mene Crlojević Ivo
Ljubio me zaboravio me
Još mi je tanku knjigu piso
Da mu pošljem svekoliko blago
Ja sam njemu mlada otpisala
Povrati mi moje lijepo likce
Moje likce koje prije bilo
Ja ću tebi i za tvoje blago
Što si meni ruha ti darovo
Odavno sam mlada raskrojila
Što si meni zlata ti darovo
Ja sam bratu konje potkovala

*

Pod granicom od česvine
Zaspah uhal od vrućine
Kad kod mene bijela ličca
Prem gizdava devojčica
I meden mi celov dade
Ne mogoh joj ja za manje
Neg joj stadoh odvrćati
I medenov joj celov dati
Donijeh kruha blagovati

Bocu vina česvinice
Napih Fati uzdravice
Razrezasmo tu dinjicu
Za pohladit moju diklicu
Sobom nosi obravnjaču
Jednu smokvu petrovaču
Tu izedosmo u ljubavi
U kojoj smo vazda bili
Leže ona legoh i ja
Zaspa ona zaspah i ja
Stade vjetric popušivat
I hladjenci vode teći
Probudi se moja diklica
Probudih se i ja tada
Ustali smo pak smo šeli
Činili smo što smo ćeli

*

Moj vinograde... moj rukosade
Kome te gradih... kome li sadih
Ali mome bratu... ali bratučedu
Ali tuđinu... iz tuđe zemlje
Kad li otuda... Turčin delija
Na vranu konju... iz Romanije
Čungur bije čungur popijeva
U svaku pjesmu burmu pripijeva
O burmo burmo srebrno zrno
Zapni to dušo puce pod grlo
Da mene dušo volja ne fita
Na tvoje dojke burme đevojke

*

Pjesna

Spravile se bule na trganje
A sa njima Slaviću Murade
Boga moli Slavića Murade
Da mu puhne vjetric sa planine

Da podigne bulama kavade
A devojkam sa liham koprene
Da on vidi koja je nalješva
Boga moli i umolio ga je
Puhnuo mu vjetric sa planine
I podignu bulama kavade
A devojkam sa ličcam koprene
I on viđe koja je nalješva
Nalješva je Đula Sarajkinja
Prosi Đulu u starice majke
On je prosi ma je ona ne da
Neg je ona njemu govorila
Ne bi te ona za đetića
A nekmoli da joj lišce ljubiš
Kad to čuo Slaviću Murabe
On napisa listak knjige tanke
Knjigu piše na oganj je meće
I živu je ognju govorio
Ne gori ognju pisma ni artije
Nego pamet Đule Sarajkinje
Drugu piše na vjetar je meće
I studenu je vjetru govorio
Ne nosi vjetru pisma ni artije
Nego pamet Đule Sarajkinje
Treću piše niz vodu je meće
Studenoj je vodi govorio
Ne nos vodo pisma ni artije
Nego pamet Đule Sarajkinje
Kad je bilo večer do večera
Kad li ide Đula Sarajkinja
Gola mlada u košulji tankoj
Gologlava kako muška glava
Bosonoga bez žutije pašmaga
Kako viđe Slavića Murade
Ufiti je za bijelu ruku
Ljubio je tri bijela danka
Kad je bilo treći dan u podne
Govorio Slaviću Murade
Ajde doma Đulo Sarajkinjo
Što će tebi tvoja majka reći

De si bila tri bijela danka
Ma govori Đula Sarajkinja
Vjera tebi Slaviću Murade
Nemo mene ljubljene u majke
Neg me uzmi u dvor za robinju
A govori Slaviću Murade
Znaš li Đule možeš pametovat
Kada si mi govorila mlada
Da me ne bi u dvor za đetića
A nekmoli da ti lihce ljubim

*

Zafali se deli Markoviću
Da će obljubiti od Bića đevojku
Ako ide na vodi studenjoj
To začučula od Bića đevojka
I ona je mlada govorila
Dok je meni od Bića planina
Na planini straža Erdeljića
Ne bojim se deli Markovića
Bog pomože deli Markovića
Pade magla više Bića grada
A u magli od Bića đevojka
Muštuluk ti deli Markoviću
Pala je magla više Bića grada
A u magli ti je od Bića đevojka
Kad to čuo deli Maroviću
Brzo ide na vodi studenjoj
Tu naodi lijepu đevojku
Ufiti je za bijelu ruku
Božju joj je pomoć nazivao
Božja pomoć lijepa đevojko
Je li brijeme da na vodi dođeš
Je li brijeme da ti ljubim ličce
Pak kada je prvom celovao
I on joj je junak govorio
Dušo moja lijepa đevojko
Ovo ti je od Bića planina
A kada je drugom celovao

I on joj je junak govorio
Dušo moja lijepa devojko
Ovo ti je straža Erdeljića
A kada je trećom celovao
I on joj je junak govorio
Dušo moja lijepa devojko
Ovo ti je deli Markoviću
Pak je maši na travi zelenoj
Pak je ljubi koliko mu drago

*

Snovala je snovakinja
Na zlu mjestu pri potoku
Tudijer pasa star na konju
Božju pomoć nazivaše
Božja pomoć snovakinjo
Mogu li ti prisnovati
Dva klubačca i jedan mosur
Ona njemu govoraše
Od otle star na konju
Ti ne možeš prisnovati
Dva klubačca i jedan mosur
Tvoja klupca gnjila pređa
A mosur ti zemlji gleda
Snovala je snovakinja
Na zlu mjestu pri potoku
Tudijer pasa mlad na konju
Božju pomoć nazivaše
Božja pomoć snovakinjo
Mogu li ti prisnovati
Dva klubačca i jedan mosur
Zdravo budi mlad na konju
Ti mi možeš prisnovati
Dva klubačca jedan mosur
Tvoja klupca tvrda pređa
A mosur ti k nebu gleda

*

Pjesna

Kada Turci Budim osvojiše
Dosta lijepa robja zarobiše
Lijepu Jelu i Ivana mlada
Car mi uze Iva za junaka
A carica Jelu za devojku
To je malo brijeme postojalo
Sestrica je bratu govorila
O Ivane dragi zaključane
Zdrava ću se učiniti bona
I leći ću carici u krilo
Ukrasti ću joj ključe od sanduka
Pokrasti ću joj i srebro i zlato
A ti caru dva najbolje konja
Paka ćemo poći od grada do grada
Dok dođemo Budimu na vrata
Što su rekli to su učinili
Zdrava se je učinila bona
I legla je carici u krilo
I krala je ključe od sanduka
Pokrala je i srebro i zlato
A on caru dva najbolja konja
Pak su pošli od grada do grada
Dokle su došli Budimu na vrata
Tu nahodu crnu udovicu
Božju su joj pomoć nazivali
Božja pomoć crna udovice
Što se ovako Budim porušio
Ali ga je morina morila
Ali ga su Turci porobili
Odgovara crna udovica
Ah tako mi delije neznane
Što me pitate pravo ću vi kazat
Nije Budim morina morila
Nego ga su Turci porobili
Dosta lijepa robja zarobili
Lijepu Jelu i Ivana mlada

Car mi uze Iva za junaka
A carica Jelu za devojku
Za Jelu sam dvoje glasa čula
A za Iva ni još nijednoga
Kada su je oni razumjeli
Pak pogleda Jela na Ivana
Poznadoše svoju staru majku
Bijelijem je rukam zagrliše
Medenijem justam celovaše
I još su joj oni govorili
Da ti li si naša stara majko
Kad to viđe crna udovica
Mrtva jadna na zemlji panula
Lijepo su je oni ukopali
Ivo se je ljepše oženio
Jelu sestru svoju udomio

*

Na onu goru na visoku grah se zeleni
Tu devojka pudarica glava je boli
Tudijer prođe star na konju ter joj govori
Da ti meni jednu granu grah ti rodio
A ona mu je govorila riječi medene
Bome neću ni prokletu grah mi rodio
Tudijer prođe mlad na konja ter joj govori
An da meni jednu granu grah ti rodio
Hoću tebi i četeri grah mi rodio
Ma ona mu je govorila riječi medene
Dođi dođi ma kvaćeru kad majka zaspi
Ma on joj je govorio riječi medene
Imaš vrata škripavice ja ne mogu doć
Imaš kučku lajavicu ja ne mogu doć
Imaš babu kašljavicu ja ne mogu doć
Imaš kokota pjevalića ja ne mogu doć
Kokotu ćemo prosa dati neće pjevati
Babu ćemo bjelom pokrit neće kašljati
A vrata ćemo huljem zalit neće škripati
Kučki ćemo pleća dati neće lajati
I on dođe proz fumare lonce obori

Ču to tata ču to mama što to tamo bi
Pođe mačka miše lovit lonce obori
Pođe majka lonca dići nogu ulomi
Pođe tata mater dići gaće izgubi
Pođe ćerca svijeću užec kuću užeze
I još mu je govorila riječi medene
Od otrole mlad junače gore s tobom bi
I on pođe proz fumare kudijer i dođe

*

Pjesna

Dragi dragu pod prozor doziva
Otvor dvore moja dušo draga
Ona mu se iz dvora oziva
Od otrole Boži nevjerniče
A od mene mlade odmetniče
Mletke brodiš a Mletkinje ljubiš
Zadar brodiš Zadarkinje ljubiš
U Levantu Grkinje devojke
I Primorje udovice mlade
A mene si mladu ostavio
Ostavio i zaboravio
Koj u gori drvo ošećeno
Ma ja nijesam drvo ošećeno
Neh sam mlada roda gosposkoga
Gosposkoga i plemenitoga
Koliko sam roda gosposkoga
Rosa pada a ja viša rastem
Snijeh mete a ja krupenija
Kolo igra a ja veselija
Sunce grije a ja rumenija
A ja za te i ne hajem mlada
Dobar jo se junak zaklinjaše
Rusu glavu na mač naslanjaše
Moj mi mačić odašekao glavu
Ako znadem druge ljubi ljubiti
Nego tebe dušo moja draga
Na to jo se junak smilovao

Bijele mu je otvorila dvore
Bijelijem su se rukam zagrlili
I medenijem justam celovali

Aleksandar RADOMAN & Adnan ČIRGIĆ

**ON THE ANALYSIS OF IVAN KOLOVIĆ'S SONGBOOK
FROM HAZU ARCHIVES IN ZAGREB**

In this article, a review of the handwritten songbook by Ivan Kolović from the beginning of the 19th century is given. The manuscript is in the Archives of the Croatian Academy of Sciences and Arts in Zagreb and contains 45 poems, both oral and transcripts of Dubrovnik and Dalmatian poets. A transcript of several poems is given in the appendix to this paper.

Key words: *Ivan Kolović, Perast, oral literature, lyrical oral poems, decasyllabic poems*